

ВИХОВАННЯ ТОЛЕРАНТНОСТІ В МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ

© Гнатовська К. С., 2018

<https://orcid.org/0000-0002-0991-7507>

<http://doi.org/10.5281/zenodo.1228366>

Стаття присвячена проблемі виховання толерантності в майбутніх учителів початкових класів. З'ясовано, що особливої актуальності проблема виховання толерантності набуває в процесі професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів, оскільки виховати толерантного, здатного сприймати поведінку, думки, спосіб життя та самовираження іншого без агресії, критики, ворожості неможливо без високого рівня професійної готовності тих, хто безпосередньо запроваджує в життя соціальне замовлення суспільства. Визначено, що процес формування толерантності майбутнього учителя початкових класів є складним і довготривалим, що забезпечує його готовність до гуманістичної взаємодії із суб'єктами педагогічного процесу. З'ясовано, що на формування толерантності впливає низка факторів: соціальне середовище, існуючі в суспільстві стереотипи й уявлення, система виховання та взаємини між людьми, система цінностей, на які особистість орієнтована тощо. Визначено основні чинники, які сприяють вихованню толерантності в майбутніх учителів початкових класів.

Ключові слова: толерантність, суспільство, студент, учитель початкових класів, моральність, виховання, чинники.

Гнатовская Е. С. Воспитание толерантности у будущих учителей начальных классов

Статья посвящена актуальной сегодня проблеме воспитания толерантности у будущих учителей начальных классов. Выяснено, что особую актуальность проблема воспитания толерантности приобретает в процессе профессиональной подготовки будущих учителей начальных классов, поскольку воспитать толерантного, способного воспринимать поведение, мысли, образ жизни и самовыражения другого без агрессии, критики, враждебности невозможно без высокого уровня профессиональной готовности тех, кто непосредственно претворяет в жизнь социальный заказ общества. Определено, что процесс формирования толерантности самого будущего учителя начальных классов является сложным и длительным, что обеспечивает его готовность к гуманистическому взаимодействию с субъектами педагогического процесса. На формирование толерантности влияет ряд факторов: социальная среда, существующие в обществе стереотипы и представления, система воспитания и взаимоотношения между

людьми, система ценностей, на которые личность ориентирована и многое другое. Определены основные факторы, которые способствуют воспитанию толерантности у будущих учителей начальных классов.

Ключевые слова: толерантность, общество, студент, учитель начальных классов, нравственность, воспитание, факторы.

Hnatovska K. S. The education of tolerance of future teachers of elementary school

The article is devoted to the current problem of the education of tolerance future teachers' of elementary school. It has been found out that the problem of education of tolerance becomes especially relevant in the process of professional training future teachers' of elementary school, as it is impossible to bring up tolerant, able to perceive behavior, thoughts, the way of life and self-expression of another person without aggression, criticism, hostility without a high level of professional readiness of those who directly implement the social order of society. It is determined that the process of formation the tolerance of the future teacher of elementary classes is complex and long-term process, which ensures its readiness for humanistic cooperation with subjects of the pedagogical process. The education of future primary school teachers in the spirit of tolerance, peacefulness, cooperation, respect for the rights and freedoms of others, the negation of violent methods of solving interindividual, interpersonal, interethnic and interconfessional conflicts is one of the important tasks. It is revealed that the formation of tolerance is influenced by a number of factors: the social environment, existing stereotypes and ideas in society, the system of upbringing and the relationship between people, the system of values on which the person is oriented, etc. The main factors which contribute to the education of tolerance in future primary school teachers are identified: restraint of their emotions; positive attitude of all subjects to the problem, inclusion of them in joint activities for its solution; ability to control emotions of students; harmony of relationships, actions and behavior of all subjects of the pedagogical process; benevolence, trust and high demands on each other; the use of peaceful means to resolve conflicts; awareness of the subjects of the pedagogical process about the goals and state of affairs; positive attitude of subjects to the evaluation of the results of activity on the formation of tolerance; the formation of skills for self-knowledge of the world; a state of emotional satisfaction as a result of a joint activity.

Key words: tolerance, society, student, teacher of elementary school, morality, education, factors.

Постановка проблеми. Тема толерантності не є відкриттям сучасності. Проблема толерантності була й залишається актуальною впродовж усієї історії людства, вона є результатом накопичення суспільством досвіду спільного існування на Землі безлічі народів, країн, цивілізацій. На підсвідомому рівні,

або усвідомлено, люди допомагають одне одному, об'єднуються для подолання труднощів, наприклад, природні катастрофи, коли люди об'єднуються у важких ситуаціях або випробуваннях для подолання наслідків.

Толерантність – доброзичливе та стримане ставлення до чогось [3, с. 30]. Толерантність різнобічна та різноманітна, вона має такі види і форми прояву – етнічна, релігійна, національна, політична, професійна тощо. На формування толерантності впливає низка чинників, зокрема соціальне середовище, існуючі в суспільстві стереотипи й уявлення, система виховання і взаємини між людьми, система цінностей, на які особистість орієнтована. Особливої актуальності проблема виховання толерантності набуває в процесі професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів, оскільки виховати толерантного, здатного сприймати поведінку, думки, спосіб життя та самовираження іншого без агресії, критики, ворожості неможливо без високого рівня професійної готовності тих, хто безпосередньо запроваджує в життя соціальне замовлення суспільства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій свідчить про те, що сучасна проблематика вивчення толерантності різноманітна й достатньо широко досліджена сучасними вченими. Природу толерантності розглядали як зарубіжні, так і вітчизняні філософи, психологи, соціологи: А. Асмолов, М. Бахтін, М. Бердяєв, Р. Валітова, А. Камю, І. Кант, Л. Лекторський, Дж. Локк, В. Соловйов. Педагогами розглянуто особливості взаємодії суб'єктів у сучасному освітньому процесі та аспекти педагогіки толерантності: М. Андреев, В. Беліков, С. Бобоева, В. Гуров, О. Клепцова, О. Морозова, Н. Родіонова, Т. Сущенко. Однак до малодосліджених питань варто віднести формування толерантності саме в майбутніх учителів початкової школи, бо толерантність – це найважливіший складник процесу виховання, що передбачає залучення до національних та духовних цінностей, загальнолюдських знань, що сприяють розвитку уявлень про цінності й норми поведінки в суспільстві.

Мета статті полягає у визначенні основних чинників, що сприяють вихованню толерантності в майбутніх учителів початкових класів.

Виклад основного матеріалу. Соціально-економічні та політичні зміни в Україні ведуть до оновлення системи освіти, підвищення її якості, орієнтованої на більш високі вимоги до випускника. Вищі педагогічні

навчальні заклади XXI століття мають готувати вчителів, які вміють самостійно думати, працювати в колективі, вирішувати нестандартні задачі, швидко приймати рішення, творчо застосовувати отримані знання; фахівців, які здатні швидко засвоювати нові технології та залучатися до системи безперервної освіти і підвищення кваліфікації, із фундаментальною підготовкою, активною позицією, толерантних, цілеспрямованих, вільних, відповідальних. Важливим завданням професійно-педагогічної підготовки повинно бути формування толерантності майбутнього вчителя початкових класів. Її розуміємо як процесуальну цілісність, що виражається в інтелектуальній зрілості особистості, ноосферній свідомості, виявляється в детермінованій толерантними цінностями педагогічній діяльності, що наповнена особистісним змістом [2]. Освітній процес у вищій спрямований на формування майбутнього вчителя початкових класів, як людини, яка володіє етичною культурою, що здатна надавати вищий сенс справам і вчинкам, переживати почуття любові, дружби, краси, добра, людини, яка усвідомлює цілісність взаємообумовленого світу, його гармонію й красу, місце в ньому, причетність до живої і неживої природи, людини, яка творить своє буття, відчуває повноту життя. Толерантність є одним із найважливіших складників процесу виховання, що передбачає залучення до національних, духовних цінностей до загальнолюдських знань, до єднання культур [2, с. 84].

На формування толерантності впливає низка факторів: соціальне середовище, існуючі в суспільстві стереотипи й уявлення, система виховання і взаємини між людьми, система цінностей, на які особистість. Особливе місце в цьому процесі відводиться менталітету, який передусім є найпотужнішим поведінковим чинником. Не можна не враховувати і впливу різних факторів особистісного характеру, від рівня освіченості, інтелігентності, культури до вміння бути доброзичливим, чуйним тактовним, від здатності вислухати й зрозуміти, не засудити й пробачити, до чуйності, поступливості, самоконтролю й шанобливого ставлення до іншого, до його думки, віросповідання, переконання, роду діяльності. Сьогодні часто можна спостерігати за некоректними, нетолерантними стосунками між однолітками, дорослими, батьками і дітьми. Вони проявляють грубість, агресію, висміюють людину, що не схожа на них за моральними цінностями, зовнішнім виглядом, поведінкою, захопленнями тощо. Важливою є не тільки реакція державних

органів влади, а й громадських, зокрема молодіжних організацій, засобів масової інформації, діячів культури, від системи освіти і виховання. Виховання толерантності, насамперед залежить від сімейного оточення та першого вчителя. Взаєминам із людьми учень навчається в школі, у класі і, звичайно ж, ступінь толерантності – інтолерантності його залежить від толерантної поведінки вчителя, від закладених ним принципів, програм, схем, методів, узаємин, які склалися між учителем та учнями, учителем та іншими суб'єктами навчальної діяльності (батьки, педагоги, адміністрація школи), учнями між собою. Кожен учитель визначає людей по-різному, відмінність лише в тому, наскільки ці визначення за принципом «наші – не наші – інші» окреслені та позначені. Чим вони сильніші, тим вище рівень інтолерантності учнів певного класу, і, навпаки. Учні нібито програмуються на певний орієнтир у взаємовідносинах із людьми. У міру дорослішання схема ускладнюється, оскільки в процес узаємин залучається більша кількість чинників – етнічний, релігійний, національний, професійний, коло взаємин містить нові поняття, визначення, цінності, але тенденція залишається незмінною. Чим толерантніший учитель, тим менше розмежувань. Унаслідок доросла людина має достатньо усталений рівень толерантності, інтолерантності, її нелегко переконати, перевиховати, оскільки процес перевиховання набагато складніший. Досвід толерантності є не що інше, як реалізоване ставлення. Безліч джерел стихійно впливає на формування толерантності як якості особистості та розвиток толерантності як своєрідного стану людини, його справжнього ставлення до тих чи інших явищ життя. Стихійність не вилучає спрямованості. Будь-який досвід можна спеціально збагачувати, поповнювати, насичувати. У цьому, власне, і полягає суть і зміст виховання толерантності – цілеспрямованої організації позитивного (подолання негативного) досвіду толерантності, тобто створення прямої або опосередкованої взаємодії з іншими, за поглядами чи поведінкою, людьми, їх спільнотами, тобто – співіснування різного, яким би це різне не було, у кожному разі майбутньому вчителю початкових класів треба бути готовим до цього. А відтак, потрібно знати не тільки джерела, а і чинники, зони, що викликають необхідність толерантності. Кожен із цих факторів може виявитися реальним чинником виникнення негативізму, відторгнення, несумісності.

Процес формування власної толерантності майбутнього вчителя початкових класів є складним і довготривалим, що забезпечує його готовність

до гуманістичної взаємодії із суб'єктами педагогічного процесу. Із огляду на педагогіку, толерантність – це, насамперед, аспект морального виховання, оскільки саме він виражається в поведінці людини, визначає її [2, с. 85]. По суті, ступінь моральності – аморальності визначається тільки поведінкою та вчинками. Так само і ступінь толерантності – інтолерантності людини визначається її поведінкою, ставленням до інших людей. Саме моральність є тим критерієм толерантності майбутнього вчителя початкових класів, саме з огляду моральних цінностей ми повинні поцінювати толерантну поведінку його. Людина, вихована в загальноприйнятих моральних традиціях, не може й не буде проявляти нетерпимість стосовно інших людей. Виховання майбутніх учителів початкових класів у дусі толерантності, миролюбності, співпраці, поваги прав і свобод інших людей, заперечення насильницьких методів вирішення внутрішньоособистісних, міжособистісних, міжетнічних і міжконфесійних конфліктів – одне з важливих завдань. Розвиток умінь не насильно вирішувати конфлікти, за допомогою розвитку здатності до стриманості (витримка, самовладання, самоконтроль) і прийняття (розуміння, емпатія) при взаємодії з учнями – пріоритетне завдання вищої школи [2].

На думку М. Андрєєва ефективність процесу формування толерантності забезпечується створенням системи роботи, основними напрямками функціонування якої є взаємодія всіх суб'єктів педагогічного процесу, а також розвиток толерантності в процесі самоосвіти і самовиховання [1, с. 77].

Ми вважаємо, що до основних чинників, які сприяють вихованню толерантності в майбутніх учителів початкових класів можна віднести такі:

- стримування своїх емоцій;
- позитивне ставлення всіх суб'єктів до проблеми, залучення їх у сумісну діяльність щодо її вирішення;
- уміння керувати емоціями учнів;
- гармонійність узаємин, дій і поведінки всіх суб'єктів педагогічного процесу;
- доброзичливість, довіра й висока вимогливість одне до одного;
- використання мирних засобів для розв'язання конфліктів;
- поінформованість суб'єктів педагогічного процесу про цілі й стан справ;

- позитивне ставлення суб'єктів до оцінки результатів діяльності щодо формування толерантності;
- сформованість навичок для самостійного пізнання світу;
- стан емоційної задоволеності як результату сумісної діяльності.

Висновки. Отже, формування толерантності безпосередньо залежить від особистості майбутнього вчителя, рівня демократичності та поваги між суб'єктами педагогічної діяльності, цінностей, які визначають відносини. Майбутній учитель повинен розуміти, що учні сприйматимуть його як зразок для наслідування, тому він має уміти розуміти й приймати відмінності, мотиви вчинків і цінності іншої людини, що безпосередньо пов'язані з умінням спілкуватися, будувати відносини не тільки з рідними, близькими, а й із несхожими та незрозумілими людьми.

Література

1. Андреев М. В. Формування толерантності вчителя загальноосвітньої школи : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Микола Васильович Андреев; Українська інженерно-педагогічна академія; наук. кер. В. М. Гриньова – Харків, 2009. – 2017 с.
2. Бобоева С. Б. К некоторым аспектам воспитания толерантности. *Инновационная наука*. 2015. № 4. С. 83–85.
3. Голенкова А. Толерантність молодших школярів. *Початкова освіта*. 2014. № 7. С. 30–32.